

יינה של תורה

כשהאמונה והשכל מתאחדים

סדר הפרשיות בתורה אינו מובן: תחילה מתן תורה – התגלות אלוהית שלמעלה מהשכל, אחריה ובסמוך לה פרשת משפטים – מצוות שכליות לגמרי ובסוף הפרשה שוב חזרה להכנות למתן תורה...? / גם הסדר בפסוק מפורסם אינו מובן: תחילה כתוב "זה א-לי ואנווהו" – מצד ידיעתי והשגתי ורק אחר כך כתוב "אלוקי אבי וארומזנהו" – האמונה שמבית אבא, כאשר לפועל האמונה הראשונה של האדם היא מה שקיבל מאבותיו?

ביאור עניין ירידת העליונים למטה ועליית התחתונים למעלה, המאיר באור פנימי את הסדר המדויק שבתורה ובכל חלקיה

שמה של פרשתנו הוא "משפטים". וידוע¹ שבכללות² מתחלקות המצוות לב' חלקות: מצוות שכליות (שהשכל מחייב) הנקראות "משפטים", ומצוות שמעיות (שאינן להן טעם הנקראות "חוקים". ואכן, רובה המכריע של פרשתנו עוסקת ב"משפטים" – מצוות שכליות.

אך אמנם סיומה של פרשתנו חוזר ומדבר אודות ההכנות למתן-תורה, ובהכנות הללו מודגש דווקא ענין ה"חוקים" שבמצוות. דישראל אמרו "כל אשר דיבר ה' נעשה"³ ו"נעשה ונשמע"⁴, בחי' "עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו"⁵ – ההיפך הגמור מענין ה"משפטים". וע"פ הכלל הידוע ש"שמו של כל דבר מורה על מהותו"⁶ מוכרח שגם ענין זה דחוקים וקבלת-עול קשור דוקא עם ענין

(1) כ"ה בהרבה ספרי ראשונים. ראה לדוגמא בהאמונות והדעות להרס"ג, מאמר ג.

(2) כמובן שבפרטות יש עוד חלוקות, כולל ובעיקר החלוקה לג': עדות, חוקים ומשפטים. ואכמ"ל.

(3) פרשתנו כד, ג.

(4) שם ז.

(5) ראה שבת פח, א ואילך.

(6) ראה תניא, שער היחוד והאמונה פ"א. ועוד.

לקראת שבת

יא

ה"משפטים" שהוא השם של כל הפרשה כולה.

והנה, פרשת משפטים היא הפרשה הראשונה שאחרי מ"ת, וכמאמר רבותינו⁷ "ואלה מוסיף על הראשונים, מה אלו מסיני אף אלו מסיני". ויש להבין: החידוש הגדול דמ"ת אינו במצוות השכליות, דעליהם נאמר⁸ שגם "אלמלי לא ניתנה תורה (ח"ו)⁹ לישראל היינו למדים צניעות מחתול וגזל מנמלה". ובפרט לשיטת הרמב"ן¹⁰ אשר המשפטים ד"דיני גניבה והונאה, ועושק, ושכר שכיר, ודיני השומרים, ואונס, ומפתה, ואבות נזיקין, וחובל בחבירו, ודיני מלוה ולווה, ודיני מקח וממכר וכיו"ב" ישנם גם בבני-נח, הרי שבוודאי אינם קשורים בדווקא להחידוש דמ"ת לישראל;

ואילו מתן תורה הייתה התגלות אלוקית שלמעלה מן השכל והדעת לגמרי, "וכל העם רואים את הקולות"¹¹ – "רואים את הנשמע"¹² – ומה טעם הוסדרו בתוה"ק תיכף ומיד אחר מ"ת?

לכשתדקדק תמצא שסדר הדברים בתורה מסודר באופן שקשה להולמו: לכל-לראש פרשת מתן-תורה (שבפ' יתרו), לאחרי זה פרשת המשפטים (רובה ככולה של פ' משפטים, שנאמרה למשה (לרוב הדעות)¹³ בארבעים יום שהיה בהר סיני אחר קבלת התורה), ובאחרונה שוב חוזר להכנות דמ"ת – כחלק מפרשת משפטים.

מכל זה מובן ש: א) חידושו של מתן תורה מתבטא בעיקר במשפטים. ב) גם אחרי המשפטים יש ענין במתן תורה כשלעצמו שלמעלה מן המשפטים. ג) ענין הב' הנ"ל מגיע רק אחרי המשפטים. . . וכפי שיתבאר.

בספר של"ה הק', כשעוסק בענין "מאמר ה' אחד"¹⁴, כותב דברים נפלאים עתיקים וז"ל: "שורש הדברים הוא שורש השרשים: 'ידיעת היום והשבת אל לבבך כי ה' הוא האלקים'¹⁵. רצה לומר, ידיעה בלב בהשגה מופתית, נוסף על הקבלה מצד אבותיו. . . וזהו מרומו במה שכתוב¹⁶ "דע את אלקי אביך", ר"ל, נוסף על מה שהוקבע אמונת האלקות בלבבך מצד אביך, דהיינו הקבלה איש מפי

7) פרש"י ריש פרשתנו, והוא ע"פ דרשת ר' ישמעאל במכילתא עה"פ.

8) עירובין ק, ב.

9) כך היה נוהג להוסיף כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, כשהיה מזכיר מאמר חז"ל זה.

10) פירושו עה"ת, וישלח לך, יג.

11) יתרו יט, טו.

12) רש"י שם כדעת ר"ע במכילתא (וראה בפירושו הדברים בלקו"ש ח"ו ע' 121 ואילך).

13) וכ"ש וק"ו להדעה (ראה במכילתא ריש פרשתנו) שאת "משפטים" קיבלו במרה, וה"ז קודם מ"ת!

14) עשרה-מאמרות מאמר-ראשון (מ, א. אות יד).

15) דברים ד, לט.

16) דברי הימים א כח, ט.

איש, דע אתה בעצמך מצד ההשגה. וזהו רמז הפסוק¹⁷ "זה א-לי ואנוהו אלקי אבי וארממנהו", ר"ל, כש'זה א-לי', שהוא א-לי מצד השגתי וידיעתי, או 'ואנוהו', מלשון 'אני והו'¹⁸, ר"ל, אני והוא דבוקים ביחד כביכול, כי הידיעה נתפסת בלב. אמנם כשאין לי הידיעה מצד ההשגה, רק מצד הקבלה, שהוא 'אלקי אבי', אז 'וארממנהו', כי הוא רם ונשגב ממני, ואני מרוחק מאתו במצפון הלב".

והיינו, שישנה לאמונה הבאה באופן של "אלוקי אבי" – "הקבלה איש מפי איש", ובנוסף לזה צריכה להיות גם הידיעה "זה א-לי מצד השגתי וידיעתי". כיון שהאמונה ב"אלוקי אביך" מביאה להכרה באלוקות ש"הוא רם ונשגב ממני, ואני מרוחק מאתו במצפון הלב", אבל "שהוא א-לי מצד השגתי וידיעתי". . אני והוא דבוקים ביחד כביכול, כי הידיעה נתפסת בלב".

ולכאורה יש להקשות: לפירוש זה דהשל"ה בפסוק "זה א-לי ואנוהו א-לוקי אבי וארוממנהו" הול"ל להיפך – לכל לראש "אלוקי אבי וארוממנהו" דהא האמונת אומן הבאה מצד "הקבלה איש מפי איש" ישנה עוד קודם ההתבוננות והידיעה בעצמו, ורק אח"כ בדרגא הגבוהה יותר "זה א-לי ואנוהו"?

בעניין דמ"ת מפורסמים וידועים דברי המדרש¹⁹: "משל למה"ד למלך שגזר ואמר בני רומי לא ירדו לסוריא ובני סוריא לא יעלו לרומי כך כשברא הקב"ה את העולם גזר ואמר "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם", כשבקש ליתן התורה ביטל גזירה ראשונה ואמר התחתונים יעלו לעליונים והעליונים ירדו לתחתונים ואני המתחיל שנאמר²⁰ "וירד ה' על הר סיני" וכתב²¹ "ואל משה אמר עלה אל ה'".

דחידוש זה דמ"ת, אינו שהתחתונים – המציאות הגשמית של הנבראים בעולם הזה) יחדלו להיות תחתונים ויהפכו לרוחניים – עליונים, אלא שהתחתונים – כפי שהם – יהיו "כלי קיבול" לעליונים, ועד ש"יעלו לעליונים"²². וכמו לדוגמה במצוות מזוזה ותפילין, שאין צורך לאבד או לשרוף את

17) שמות טו, ב.

18) רש"י שבת קלג ב, ד"ה הוי דומה לו.

19) שמו"ר פי"ב, ג. תנחומא וארא טו.

20) שמות יט, כ.

21) שמות כד, א.

22) דוהו התכלית, דאף שבמציאות היה "וירד ה' על הר סיני" קודם ד"ואל משה אמר עלה אל ה'" – מ"מ בדברי המדרש מדוייק שכותב קודם "התחתונים יעלו לעליונים" ורק אח"כ "העליונים ירדו לתחתונים".

הערת המערכת: סוגיא זו במהות ירידת העליונים לתחתונים ועליית התחתונים לעליונים, ואי מינייהו עדיף, נתבארה באר היטב בשיחות כ"ק אדמו"ר במקומות אין מספר. ונציין למקומות אחדים (בהם נתבאר באריכות לפי ערך): לקו"ש ח"ו שיחה ב' לפ' יתרו (דוהו המחלוקת דרבי ישמעאל ורבי עקיבא בכמה עניינים בסוגיות דמתן תורה); הדרן על מסכת פסחים הא' (נדפס בהוספות להגדה של פסח עם לקוטי טעמים ומנהגים. ושם דוהו לשיטתייהו דרבי ישמעאל ורבי עקיבא בריבוי מחלוקות בכל הש"ס). ובהדרן על פרקי אבות, לקו"ש ח"ו, פ"ה שיחה א.

לקראת שבת

יג

החומר הגשמי עבור עבודת השם – ורק שהחומר דבהמה גסה נהי' "כלי קיבול" לקדושת התפילין. ובוה שני פרטים, וכל אחד מהם נצרך: ירידת העליונים למטה – דעי"ז לא נשתנה המטה מממותו, ורק שפעל ביטול והכנעה ב"תחתונים". וכמו שהיה בפועל כש"וירד ה' אל הר סיני" שאזי "ויחרד כל העם אשר במחנה", ו"גם העולם כולו חרד ממך"²³, "ציפור לא צווח כו' אלא העולם שותק כו"²⁴. דכאשר יש "גילוי שכינה" ה"ז פועל ביטול בעולם (וכך התפקיד של כל איש הישראלי שבעולם יורגש שיש "עליונים", ויהיה בביטול ובהכנעה כלפי מי שאמר והיה העולם); ועליית התחתונים למעלה – דאז נתעלה התחתון ונעשה קשור ומחובר עם אלוקות.

והסדר בזה מדויק: בתחילה ירידת העליון לפעול ביטול והכנעה בתחתון – ואז יכול התחתון בכח עצמו להתעלות "לעליונים". דכל זמן שאין הכנעה וביטול בעולם, אין הוא "כלי קיבול" לאלוקות (וכמו למשל בענין דומה: סדר עשיית התפילין מצריך עיבוד העורות לשמן ע"פ הלכה, שזה כמו "מכניע" שמעתה אי"ז סתם עור בהמה, אלא דבר המוכשר לתפילין. ואז ע"י כתיבת הפרשיות לשמן חלה קדושת התפילין על הקלף והדיו ממש).

ובעבודת ה' גם ישנם לב' עניינים אלו בכל שעה ובכל רגע:

ירידת העליונים לתחתונים הוא ענין האמונה, שהיא למעלה מן השכל והדעת, ולא באה ע"י עבודה כ"א היא מתנה מלמעלה, "ירושה לנו מאבותינו"²⁵, וכלשון השל"ה דלעיל: "קבלה איש מפי איש". ותפקידה ועניינה של האמונה הוא לגרום שהאדם יהיה בטל להשי"ת ונכנע לפניו. אבל אין בכוחה לשנות את האיש הישראלי, והוא נשאר (כלשון השל"ה) "מרוחק מאתו".

ואח"כ ישנה עליית התחתונים לעליונים, שזהו ענין הידיעה בשכל, שהשכל הוא תחתון ונברא – ובכוחו הוא מתייגע (בהקדמת האמונה) להתקשר בקב"ה, ואזי נעשה "ואנוהו – אני והוא דבוקים ביחד".

ומעלה גם באמונה על השכל: לולי האמונה ("אלוקי אבי") תהיה כל העבודה רק מצד השכל, שהוא תחתון וחומרי, וא"א מצד ה"תחתונים" להתעלות לגמרי. דהשכל כשלעצמו, בריבוי ה"שוחד" דאהבת עצמו, יכול לקחת את האדם שלא יכוין אל האמת. אבל בהקדמת האמונה, כשיודע באמונה פשוטה שהוא לבדו הוא ואפס בלעדו, ואזי מתייגע בשכלו להבין – השכל יכול להתאחד עם האלוקות והיו לאחדים.

ובאמת אחרי שזוכה האדם לב' דרגות אלו: "אלוקי אבי וארוממנהו", ו"זה א-לי ואנוהו" – אזי משתנה גם ה"אלוקי אבי וארוממנהו". דקודם שהתבונן בשכלו והתייגע ל"זה א-לי" היתה האמונה

23 נוסח ברכת שופרות.

24 שמו"ר ספכ"ט.

25 תניא פי"ח.

לקראת שבת

אצלו בבחי' "מרוחק מאתו במצפון הלב", וגם לאחרי שהתבונן וקיים "דע את אלוקי אביך" – אזי זכה להבנה במה ששייך להבנה, משא"כ בעצם בחי' האמונה שבה לא שייך הבנה דשכל. אבל לאחרי ככלות הכל, כשנתקיים בו "ואנוהו – אני והוא דבוקים ביחד", כיון שנעשה "דבוק ביחד" אתו עמו ית' – גם האמונה שהייתה בבחינת ריחוק נהיית בבחינת קירוב ואחדות עמו.

בסגנון אחר: הבחינה שה"עליונים ירדו לתחתונים" גבוהה הרבה מאוד מהבחינה שה"תחתונים יעלו לעליונים", שהרי זהו פעולת ה"עליונים", ומה לך גדול מ"וירד הוי' על הר סיני"? ואף שאח"כ עולים ומתעלים גם התחתונים, מ"מ, אין לדמות ולהשוות את עלייתם למציאות ה"עליונים".

דבד"כ שכל אינו יכול להבין עניינים נעלים, ואינו מתחבר עליהם כי הוא נברא ואין ערוך לך ה' אלוקינו. ובאם ננסה להסבירו דברים שאינם לפי ערכו כלל – יתבטל ממציאיותו. אבל כל זאת הוא מכיון שהוא "נברא", ו"נברא" בטבעו הוא היפך מ"בורא", ואינו "כלי" לאלוקות. אבל אחרי שהשכל כבר מבין עניינים אלוקיים, ו"מתחבר" לזה, נמצא, שהשכל נתעלה ונעשה בעצמו שכל אלוקי, אין הוא כבר בגדר "תחתון" המנגד, כ"א כבר מציאות נעלה יותר. ומציאות כזאת כבר אינה מנגדת לאלוקות. וביכולת לקבל את האור בלי להתבטל.

השתא עולה הסדר דג' הפרשיות כפתור ופרח:

בתחילה הוא מתן תורה דפ' יתרו – ירידת העליונים לתחתונים ד"וירד הוי' על הר סיני". דאז לא נשתנה ונתעלה העולם, ורק שנפעל בו הביטול (בחי' האמונה).

אח"כ הוא בחינת פ' משפטים – שכל האדם העוסק בתורה, עליית התחתונים. ועדיין חסר הדבר, כי רק השכל הוא העולה ומתעלה, אבל האמונה נשארה "מרוחקת במצפון הלב".

ואז בסיום פ' משפטים, אחרי שהשכל נתעלה, ו"אני והוא דבוקים ביחד" מגיעים למתן תורה דפ' משפטים – התאחדות השכל והאמונה, שגם האמונה נהיית חלק ממציאיות האדם!

וזהו המרומז בפסוק ש"זה א-לי ואנוהו" קודם ל"אלוקי אבי וארוממנהו", דהקשינו שלפי פי' השל"ה היה צריך להיות להיפך, אך האמת היא שרק אחר העבודה ד"זה א-לי ואנוהו", זוכים שגם ה"אלוקי אבי וארוממנהו" נעשה לחלק מהשירה ד"שיר משה ובני ישראל", מציאותם של ישראל. דמציאותם של ישראל התעלתה והפכה להיות חלק מן האלוקות, ואז גם עניין האמונה שהוא אלוקות במהותו, נעשה נכס ששייך לישראל ומציאותם.

